

Polemiki i refleksje

I

Odpowiedzialność dyscyplinarna notariuszy

Wprowadzenie

Zasady działania sądownictwa dyscyplinarnego, sprawowanego przez samorządy zawodów prawniczych, wywołują uzasadnione zainteresowanie legislatorów, doktryny oraz opinii społecznej zaniepokojonej negatywnymi przypadkami naruszania przez osoby obdarzone zaufaniem publicznym podstawowych zasad etycznych i pozytywnych norm prawnych¹. Sądownictwo dyscyplinarne spełnia zarówno funkcję publiczną w ramach pieczy nad należyтым wykonywaniem obowiązków przez te zawody, w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony², jak również funkcję korporacyjną. Przy wykonywaniu funkcji publicznej stosowane są ustawowe sankcje za nienależyte wykonywanie zawodu. Przyjmuje się, że postępowanie dyscyplinarne jest elementem wymiaru sprawiedliwości, objętym gwarancjami konstytucyjnymi.

¹ Bieżące doniesienia prasowe informują o nadużyciach dokonanych przez sędziów i adwokatów. Sprawy te są przedmiotem wszczętych postępowań dyscyplinarnych; bliżej R. Daszczyński, *Kariera mecenasa P.*, Gazeta Wyborcza z dnia 12 maja 2005 r.; I. Trusewicz, *Będą sędzi dobrze płacić*, Rzeczpospolita z dnia 13 maja 2005 r.; I.T., *Szefowa wydziału karnego zawieszona*, Rzeczpospolita z dnia 14-15 maja 2005 r.; patrz E. Warzocha, *Niektóre zagadnienia odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych*, Nowe Prawo 1988, nr 1, s. 50 i nast.

² Art. 17 ust. 1 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483. Z uzasadnienia wyroku TK z dnia 8 grudnia 1998 r. K 40/97, OTK ZU 1998, nr 7, poz. 117.

Jest także przedmiotem bieżących analiz i udoskonalania metod funkcjonowania w granicach obowiązujących przepisów³. Dostrzega się potrzebę jego modyfikacji i implementowania w pełniejszym zakresie norm prawa unijnego. Zgodzić się należy z poglądem o potrzebie odbudowy i kontynuowania etosu zawodów prawniczych, w tym także notariusza, który tradycyjnie cieszył się powszechnym szacunkiem społecznym i z powodzeniem realizował przypisaną mu funkcję publiczną. Usunięcie patologii występującej w różnych sytuacjach społecznych i gospodarczych powinno spotykać się z należyłą aprobatą⁴. Każdy zawód prawnika powinien liczyć się z tym, że jego poprawne wykonywanie wymaga spełniania szczególnych obowiązków, niekiedy połączonych z ograniczeniami osobistymi⁵.

³ Postępowaniu dyscyplinarnemu była poświęcona Konferencja dla członków sądów dyscyplinarnych i rzeczników dyscyplinarnych, zorganizowana w dniach 17-19 kwietnia 2005 r. w Kazimierzu Dolnym przez Krajową Radę Notarialną. Przedmiotem obrad było: 1) Omówienie dotychczasowej pracy Wyższego Sądu Dyscyplinarnego na tle orzecznictwa sądów dyscyplinarnych izb notarialnych – M. Gromek, 2) Omówienie sytuacji procesowej rzeczników dyscyplinarnych – J. Obler, 3) Materialnoprawne podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej notariusza z uwzględnieniem zasad wynikających z Kodeksu Etyki Zawodowej Notariusza, Zawieszenie w czynnościach zawodowych notariusza – G. Socha, 4) Uwagi na tle dotychczasowego orzecznictwa sądów dyscyplinarnych – A. Derkacz, 5) Omówienie opracowań o charakterze regulaminowym – A. Derkacz, 6) Wykonywanie orzeczeń sądów dyscyplinarnych w świetle przepisów kodeksu postępowania administracyjnego – A. Wróbel, 7) Kodeks postępowania karnego a sądownictwo dyscyplinarne – Cz. Jaworski, 8) Psychologiczne aspekty pracy sędziego dyscyplinarnego i rzecznika dyscyplinarnego z uwzględnieniem specyfiki funkcjonowania sądów dyscyplinarnych w ramach środowiska zawodowego. Prezes KRN Z. Klejment, otwierając konferencję, obszernie przedstawił podstawowe zasady postępowania dyscyplinarnego i udziału w nim rzecznika dyscyplinarnego.

⁴ M. S a f j a n, *Rola prawnika we współczesnym świecie*, Rzeczpospolita z dnia 4 marca 2003 r., nr 53. Na podkreślenie zasługuje stwierdzenie, że prawnik, aby dobrze i sensownie mógł wykonywać swój zawód, musi posiadać „odpowiednią przestrzeń intelektualną, być elastyczny i nieustannie otwarty na nowe zjawiska i idee”; patrz P. R o c h o w i c z, *Autorytet czy kariera*, Rzeczpospolita z dnia 16-17 kwietnia 2005 r., nr 85. Z badań przeprowadzonych wśród studentów prawa w 14 uniwersytetach wynika, że największym prestiżem jest obdarzany zawód sędziego, z tendencją wzrostową (71%), adwokata (62%) i notariusza (48%). Konieczność zmian w szerokim zakresie Kodeksu Etyki Notariusza widzi także Z. Klejment; bliżej, H. F e d o r o w i c z, *Etykę i takse czekają zmiany*, Rzeczpospolita z dnia 26 czerwca 2003 r., nr 147.

⁵ L. G a r d o c k i, *Zasady etyki zawodowej sędziów. Szczególne obowiązki i ograniczenia*, Rzeczpospolita z dnia 18 kwietnia 2005 r., nr 90. Autor odnosi wprawdzie swoje

Zgodnie z przyjętymi zasadami, w państwie demokratycznym jego zachowanie w trakcie wykonywania obowiązków i poza nimi podlega społecznej ocenie, wyrażanej w różnych formach przekazu medialnego, bowiem prawo prasowe⁶ przewiduje obowiązek udzielania prasie informacji (art. 4 ust. 1), o ile nie narusza ona obowiązku dochowania tajemnicy zawodowej, zaś prasa obowiązana jest do rzetelnego przedstawiania faktów. Wolność pozyskiwania i wypowiedzania informacji jest zagwarantowana art. 54 ust. 1 Konstytucji RP. Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności osób pełniących funkcje publiczne, w tym również notariusza, w rozumieniu art. 115 § 19 k.k. Odbywać się to musi z zachowaniem ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia (art. 47 Konstytucji RP). Każdy ma prawo do poszanowania jego życia prywatnego i rodzinnego, mieszkania i korespondencji. Wedle art. 8 konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.⁷, każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii i przekazywania informacji, bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe (art. 10 konwencji)⁸. Z drugiej strony, prawo chroni wizerunek i dobra osobiste (art. 23 i 24 k.c.). W niektórych sytuacjach osoby wykonujące zawody prawnika godnie znoszą niesłuszną, krytyczną ocenę swoich zachowań. Sporadycznie występują jednak na drogę sądową w celu ochrony dóbr osobistych⁹. Sprostowanie lub odpowiedź, przewidziane

uwagi do zawodu sędziego, jednakże mają one również zastosowanie do notariuszy; t e n z e, *Sądy i media – wzajemna kontrola*, Rzeczpospolita z dnia 16 maja 2005 r., nr 113; zob. R. T o k a r c z y k, *Etyka prawnicza*, Warszawa 2005, s. 213-233; D. F r e y, *Granice wolności prasy*, Rzeczpospolita z dnia 11 października 2004 r., nr 239.

⁶ Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe, Dz.U. Nr 41, poz. 324 ze zm.

⁷ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.

⁸ Zob. ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, Dz.U. Nr 133, poz. 883 z późn. zm., przewidującą tryb gromadzenia i udostępniania danych dotyczących osoby oraz ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej, Dz.U. Nr 112, poz. 1198 z późn. zm.

⁹ Unikalny przykład sprzeciwu notariusza w obronie swego dobrego imienia jest zawarty w wyroku Sądu Wojewódzkiego w Częstochowie, w którym sąd skazał oskarżonego na 10 tys. złotych nawiązki i obowiązku przeproszenia notariusza I.M. w prasie za naruszenie dóbr osobistych. Oskarżony bezpodstawnie opublikował akt notarialny w lokalnej gazecie i sugerował w artykule, że notariusz działała powodowana nieczystymi intencjami, Rzeczpospolita z dnia 28 luty-1 marca 1996 r., nr 5.

w prawie prasowym, w ograniczonym zakresie spełniają swoją rolę, z powodu wadliwej konstrukcji tej instytucji. Pozytywnie należy ocenić prezentowanie na łamach prasy problemów związanych z odpowiedzialnością dyscyplinarną sędziów. Obiektywne i rzetelne przedstawienie istotnych zagrożeń w tym środowisku, ilość i rodzaje postępowań dyscyplinarnych mają charakter informacyjny i profilaktyczny. Praktyka ta jest godna naśladowania przez korporacje innych zawodów prawniczych. Przedstawianie na łamach prasy informacji z działalności sądów dyscyplinarnych, ujawnienie ilości spraw z podaniem charakterystyki popełnionych wykroczeń służbowych i podjęcia dyscyplinarnych działań przez rzeczników dyscyplinarnych oraz Krajową Radę Sądownictwa, stwarza gwarancję skutecznego zwalczania rażących przypadków naruszania zasad etyki względnie popełnienia nagannych i przez prawo ściganych czynów¹⁰.

Do kształtowania niekorzystnego wizerunku notariusza przyczyniają się organizatorzy gier i innych form działalności na pograniczu prawa karnego, jak np. nagrody pieniężnej „Szybka Wygrana”. Powołują się bezpodstawnie w rozsyłanych pisemnych ofertach na fakt, że „notariusz wylosował numer wygrywający”, określoną nagrodę, w celu uwiarygodnienia niezaisntialnych zdarzeń. Używają także w ofertach nieprawdziwej informacji, że „w związku z orzeczeniem specjalnej komisji pod nadzorem notariusza” może zostać już wkrótce oficjalnie ustalone, że odbiorca oferty jest zdobywcą określonej, wysokiej i wydumanej nagrody pieniężnej. Przekonywującym argumentem ma być zamieszczane stwierdzenie wygranania nagrody, która zostanie przekazana „Pod kontrolą Notariusza”¹¹. Wymienia się konkretne dane osobowe odbiorcy oferty i nieprawdziwą informację, upoważniającą do odbioru czeku określonej wartości po speł-

¹⁰ A. Łukasiewicz, *Są zarzuty, nie ma kar*, Rzeczpospolita z dnia 9-11 listopada 2002 r., nr 262; *też* *te*, *Sędziowie niegodni urzędu*, Rzeczpospolita z dnia 14 kwietnia 2005 r., nr 85; *Karygodne zachowania sędziów będą karane*, Rzeczpospolita z dnia 19 maja 2005 r., nr 116. W drugim artykule przedstawiono zestawienie liczbowe spraw dyscyplinarnych, z których wynika, że w 2002 r. rozpatrywano 166 spraw, w 2003 r. – 103 i w 2004 r. – 82 sprawy, a zatem występuje tendencja malejąca; ponadto A. Wojanóczyk, *Otworzyć drzwi*, Rzeczpospolita z dnia 21 lutego 2001 r., nr 44.

¹¹ Bliżej J. Sieńczyło-Chlabicz, *Przedmiot, podmiot i charakter prawa do wizerunku*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 2003, nr 8, s. 17 i nast.; W. Bogajewski, *Solidarność źle pojęta*, Rzeczpospolita z dnia 18 października 2004 r., nr 245.

nieniu dodatkowych warunków gry losowej. Innym przykładem jest zamieszczenie w artykule opisującym sprawy aferowe zeznania świadka, że nastąpiło poświadczenie nieprawdy w akcie notarialnym, a prokuratura uznała, że ściganym powinien być notariusz. W ten sposób anonimowy notariusz stał się podejrzanym o popełnienie domniemanego przestępstwa, niesprawdzonego przez odpowiednie organy. Informacja ta podważyła wizerunek całego środowiska notarialnego¹². Takie praktyki powinny spotkać się ze zdecydowanym sprzeciwem wszystkich organów samorządu notarialnego, przy wykorzystaniu dostępnych środków medialnych.

Ze słuszną, zdecydowaną i powszechną krytyką spotkały się tezy projektu roboczego założeń ustawy o sprawowaniu przez samorządy zawodowe pieczy nad należytym wykonywaniem zawodów zaufania publicznego oraz o nadzorze nad działalnością samorządów zawodowych¹³. Zostały przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 23 lipca 2002 r., która zobowiązywała Ministra Pracy i Polityki Społecznej do przygotowania we współpracy z prezesem Rządowego Centrum Legislacji projektu ustawy. Do chwili obecnej opracowano kilka jego wersji. W myśl art. 9 projektu, w wersji z dnia 27 września 2002 r., zasady i tryb postępowania w sprawach dyscyplinarnych miały określać przepisy odrębne dotyczące zawodu zaufania publicznego, przy zachowaniu m.in. zasady, że będzie ono poprzedzone w postępowaniu wyjaśniającym, zaś w toku postępowania przewiduje się udział prokuratora jako strony. Składowi orzekającemu drugiej instancji przewodniczyć miał sędzia sądu okręgowego, a postępowanie miało być jawne. W sprawach nieuregulowanych stosowane miały być odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego. Nie wnikając bliżej w założenia robocze projektowanego aktu prawnego, niespełniającego podstawowych kryteriów projektu objętego postępowaniem legislacyjnym, podkreślić należy, że posiada on wiele populistycz-

¹² M. D u d a, *Przysłuchali i umorzyli*, Rzeczpospolita z dnia 20 stycznia 2005 r., nr 16.

¹³ Krajowa Rada Notarialna podjęła w tej mierze dwie krytyczne uchwały: pierwszą, nr 39/2003 w dniu 1 sierpnia 2003 r. i drugą, V/58/2003 w dniu 5 listopada 2003 r. Obie wyrażają dezaprobatę do założeń i tez projektu roboczego omawianej ustawy. Przedstawiono pogląd, że sprawy te powinny regulować jedynie odrębne ustawy dla poszczególnych korporacji zawodowych; por. P. M a r q u a r d t, *Nadzór nad działalnością samorządów zawodowych, analiza rozwiązań projektowanej reformy*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 2003, nr 8, s. 9-17; S. P o d e m s k i, *Samorząd pod ścisłym nadzorem*, Rzeczpospolita z dnia 31 października – 1 listopada 2002 r., nr 255.

nych haseł określonych jako tezy projektu, niemających racjonalnego uzasadnienia. Okoliczność ta upoważnia do syntetycznego przedstawienia genezy notarialnego sądownictwa dyscyplinarnego.

Geneza odpowiedzialności dyscyplinarnej notariusza

Rozwiązanie przyjęte w rozdziale VI „Odpowiedzialność dyscyplinarna” rozporządzenia prezydenta RP z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o notariacie służyć może jako materiał porównawczy do badań empirycznych na temat sądownictwa dyscyplinarnego¹⁴. Stosownie bowiem do art. 47 § 1 tego prawa, do orzekania w sprawach dyscyplinarnych powołane były sądy dyscyplinarne izb notarialnych, orzekające w I instancji w składzie dwóch notariuszy delegowanych przez radę notarialną ze swego grona oraz jednego sędziego okręgowego wyznaczonego przez kolegium sądu okręgowego, znajdujące się w siedzibie izby. Drugą instancję stanowił sąd dyscyplinarny odwoławczy izby notarialnej, orzekający w składzie dwóch sędziów apelacyjnych wyznaczonych przez kolegium administracyjne sądu oraz jednego notariusza wydelegowanego przez radę notarialną ze swego grona. Sędziowie byli delegowani na rok, zaś notariusze na poszczególne posiedzenia sądu. W praktyce przyjęto, że sąd dyscyplinarny I instancji czynny był przy izbie notarialnej, natomiast sąd dyscyplinarny odwoławczy w sądzie apelacyjnym. Rzecznikiem sądu dyscyplinarnego izby był notariusz wyznaczony przez radę, a sądu dyscyplinarnego odwoławczego prokurator sądu apelacyjnego. Obowiązywała ogólna zasada (art. 48 § 1 pr. o not.), że przed podjęciem jakiegokolwiek orzeczenia sąd wysłuchać musi rzecznika dyscyplinarnego. Orzeczenie wydane bez jego wysłuchania w sprawach dotyczących interesu publicznego przez prokuratora jest wadliwe i powinno być uchylone. Udział prokuratora sądu okręgowego był przewidziany w sprawach wszczętych w wyniku zawiadomienia osoby powołanej do nadzoru, jeżeli dotyczyła interesu publicznego. Uważano, że interes publiczny występuje w spra-

¹⁴ Dz.U. RP Nr 84, poz. 609; patrz A. O l e s z k o, *Sytuacja prawno-zawodowa notariusza w świetle swobody działalności gospodarczej*, [w:] *Rozprawy prawnicze, Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005, s. 1257 i nast.; D. M a l e c, *Notariat Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2002, s. 197-207; A. R e d e l b a c h, *Prawo o notariacie, Komentarz*, Toruń 2002, s. 157 i nast.

wach dotyczących przewinienia służbowego. Obwiniony mógł wybrać obrońcę spośród notariuszy i adwokatów. Obrońcą mógł być notariusz posiadający siedzibę w okręgu innej izby notarialnej. Nie mógł nim być asesor notarialny zarówno w sprawie notariusza, jak również innego asesora lub aplikanta notarialnego.

Stosownie do art. 51 pr. o not., od wyroku sądu dyscyplinarnego I instancji obwinionemu służyło odwołanie w razie skazania na karę grzywny lub pozbawienia stanowiska, a rzecznikowi dyscyplinarnemu, jeżeli wnosił o wymierzenie jednej z tych kar, a sąd obwinionego uniewinnił lub skazał na karę łagodniejszą. Zrzeczenie się przez notariusza stanowiska po wszczęciu postępowania dyscyplinarnego nie miało wpływu na dalszy jego bieg. Grzywny wpływały na rzecz Skarbu Państwa. Po uprawomocnieniu się wyroku, przewodniczący sądu I instancji przedstawiał jego odpis wraz z uzasadnieniem Ministrowi Sprawiedliwości, prezesowi właściwego sądu okręgowego oraz radzie notarialnej.

Wykonanie wyroku było uzależnione od charakteru i rodzaju zastosowanej kary. Wykonanie kary upomnienia i nagany należało do rady notarialnej, natomiast kary grzywny do prezesa sądu okręgowego. Karę pozbawienia stanowiska wykonywał Minister Sprawiedliwości. Prezes sądu okręgowego zarządzał ściąganie grzywny. Przepisy nie regulowały trybu postępowania w razie braku możliwości jej ściągnięcia. Odpisu wyroku nie przesyłano prezesowi sądu apelacyjnego. Rady notarialne prowadziły sprawy biurowe sądów dyscyplinarnych i ponosiły z tego tytułu koszty. Kosztami dyscyplinarnymi był obciążony notariusz w razie jego skazania. W pozostałych sprawach nieuregulowanych miały zastosowanie odpowiednie przepisy prawa o ustroju sądów powszechnych, odnoszące się do odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów i zawieszania ich w czynnościach służbowych.

Generalnie notariusz podlegał karze dyscyplinarnej za przewinienia służbowe oraz uchybienia powadze lub godności sprawowanego stanowiska. Podział ten miał znaczenie praktyczne, ponieważ w myśl art. 48 § 2 zd. 2 pr. o not. prokurator sądu okręgowego mógł być stroną postępowania, gdy występowało przewinienie służbowe i był zagrożony interes publiczny¹⁵. Uważano, że usunięcie notariusza w razie wykrycia braku kwalifikacji

¹⁵ M. Allerhand, *Prawo o notariacie*, Lwów 1934, s. 75.

do mianowania na stanowisko może nastąpić tylko w drodze dyscyplinarnej. Ówczesne przepisy (art. 45) przewidywały następujące kary dyscyplinarne:

- a) upomnienie,
- b) nagana,
- c) grzywna do 10 tys. złotych,
- d) pozbawienie stanowiska notariusza.

Upomnienia i nagany udzielano na piśmie. Można było nałożyć jedną z kar za przewinienia służbowe i za uchybienia powadze lub godności zawodu. Kumulacja kar była niedopuszczalna¹⁶. Nie można było łączyć upomnienia lub nagany z grzywną.

Kara nagany powodowała utratę prawa wyboru do rady notarialnej na okres 5 lat po uprawomocnieniu się wyroku. W wyniku tej kary następowała utrata stanowiska członka rady notarialnej, natomiast nie powodowała ona utraty biernego prawa wyborczego.

Surowe konsekwencje były związane z karą pozbawienia stanowiska, z którą następowała także utrata wszelkich praw związanych z wykonywaniem zawodu notariusza. Sam prawomocny wyrok nie powodował jego utraty, następowało to dopiero na skutek zwolnienia przez Ministra Sprawiedliwości. Uprawomocnienie się wyroku następowało z chwilą doręczenia, a nie jego wydania.

Odpowiedzialność dyscyplinarna notariusza została odmiennie ukształtowana, ze zrozumiałych względów w art. 19 § 1 ustawy z dnia 25 maja 1951 r. – Prawo o notariacie¹⁷. Za naruszenie obowiązków służbowych, niezależnie od odpowiedzialności karnej lub cywilnej, notariusz ponosił odpowiedzialność dyscyplinarną lub porządkową według przepisów o państwowej służbie cywilnej. W skład komisji dyscyplinarnej wchodził jeden notariusz powoływany przez Ministra Sprawiedliwości. Nadzór nad państwowymi biurami notarialnymi regulowało Zarządzenie nr 31/52 Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 września 1952 r.¹⁸

¹⁶ Tamże, s. 77.

¹⁷ Dz.U. z 1963 r. Nr 19, poz. 106 z późn. zm.

¹⁸ Instrukcja w sprawie nadzoru nad państwowymi biurami notarialnymi została ogłoszona w Dz.Urz. Wym. Spraw. z dnia 15 października 1952 r. Nr 2, poz. 12. W § 3 uznano, że w ramach nadzoru odbywają się wizytacje, lustracje, konferencje i badanie akt notarialnych. Kierownicy pbn obowiązani byli przysyłać na żądanie do Ministerstwa Sprawiedliwości odpisy akt notarialnych.

Zakres przedmiotowy postępowania dyscyplinarnego

Odpowiedzialność dyscyplinarna notariusza została aktualnie unormowana w rozdziale VI ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie¹⁹. W myśl art. 50 tego prawa, notariusz odpowiada dyscyplinarnie za przewinienia zawodowe, w tym za:

- 1) oczywistą i rażącą obrazę przepisów prawnych,
- 2) uchybienia powadze lub godności zawodu,
- 3) niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności, którym strony są obowiązane lub pragną nadać formę notarialną (czynności notarialnych).

Prawodawca nie zdefiniował pojęcia przewinień zawodowych ani też pozostałych przesłanek odpowiedzialności dyscyplinarnej. W związku z tym należy dokonać oceny zachowania notariusza na podstawie wykładni obowiązujących przepisów określających jego obowiązki zawodowe. Zostały one określone przede wszystkim w prawie o notariacie, jak również w odrębnych przepisach, np. w ordynacji podatkowej. Oczywista i rażąca obraza przepisów prawnych musi wynikać z negatywnych zachowań notariusza przy wykonywaniu obowiązków zawodowych. Jest konsekwencją nieznanomości obowiązujących norm prawnych względnie ich nieprzestrzegania albo subiektywnego, bezpodstawnego zastosowania. Wystąpić może przy ich wykładni udowodniony, naganny sposób zachowania się, związany z elementem winy umyślnej, nieumyślnej lub lekko-myślności.

Uchybienia powadze lub godności zawodu należy oceniać w sferze ogólnych zasad etycznych i moralnych związanych z zawodem notariusza.

Nową przesłanką odpowiedzialności jest niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej, przewidzianej w art. 19a pr. o not. Odpowiedzialność cywilna notariusza wywodzi się z tytułu czynów niedozwolonych i posiada charakter deliktowy. Ustawodawca przewidział ściśle określony tryb zawierania umów i konsekwencje związane z ich niezawarciem. Kontrola spełnienia tego obowiązku spoczywa na radzie izby notarialnej właściwej ze względu na

¹⁹ Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 369 z późn. zm.

siedzibę kancelarii notarialnej poprzez okazanie przez notariusza polisy lub innego dokumentu wystawionego przez zakład ubezpieczeń, potwierdzającego zawarcie ubezpieczenia.

Umowa ubezpieczenia obowiązkowego odpowiedzialności cywilnej, zgodnie z art. 11 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych²⁰, obejmuje odpowiedzialność cywilną podmiotów objętych obowiązkowym ubezpieczeniem za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności, wykonywaniu zawodu notariusza, określoną w ustawie wprowadzającej dany obowiązek, czyli w art. 19a pr. o not. lub umowie międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską. Odpowiedzialność ta została doprecyzowana w § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej notariuszy²¹ o stwierdzenie, że ubezpieczeniem OC jest objęta odpowiedzialność cywilna notariusza za szkody wyrządzone w następstwie „działania lub zaniechania” ubezpieczonego w okresie trwania umowy ubezpieczeniowej podczas wykonywania czynności przewidzianej w art. 1 § 1 pr. o not.²² Ubezpieczenie nie obejmuje wyrządzonych szkód przez ubezpieczonego po skreśleniu go z listy notariuszy, a także w okresie zawieszenia prawa wykonywania zawodu, z wyjątkiem szkody, która jest następstwem wykonywania zawodu przed skreśleniem lub zawieszeniem. Przepis w tej

²⁰ Dz.U. Nr 124, poz. 1152.

²¹ Dz.U. Nr 218, poz. 2148; patrz A. Oleśko, *Podstawy i przesłanki odpowiedzialności cywilnej notariuszy*, Rejent 1992, nr 7-8, s. 28-42; tenże, *Staranność zawodowa notariusza jako przesłanka odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu czynności notarialnej*, Rejent 1999, nr 11, s. 118-128; patrz także L. Nowakowski, *Z deliktu, a nie z kontraktu*, Rzeczpospolita z dnia 22 grudnia 2004 r., nr 299.

²² Tak R. Sztuk, *Odmowa dokonania czynności notarialnej*, Rejent 1991, nr 3, s. 79-96; odmiennie M.K. Kolaśński, *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, Toruń 2005, s. 77; ponadto J. Gudowski, *Cywilnoprawna odpowiedzialność sędziego (z uwzględnieniem aspektów historycznych i prawnoporównawczych)*, [w:] *Rozprawy prawnicze, Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogieńko, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005, s. 983 i nast.; G. Bieniek, *Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców (problematyka cywilnoprawna)*, [w:] *Rozprawy prawnicze, Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana...*, s. 983 i nast.; R. Sztuk, *Międzynarodowy prywatny obrót prawny w świetle konwencji haskiej*, [w:] *Rozprawy prawnicze, Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana...*, s. 335 i nast.

mierze jest nieprecyzyjny, ponieważ nie prowadzi się listy notariuszy, a jedynie Minister Sprawiedliwości (art. 9 § 1 pr. o not.) prowadzi rejestr kancelarii, zaś rada izby notarialnej, stosownie do art. 35 pkt 6 pr. o not., wykazy notariuszy, asesorów i aplikantów notarialnych. Ubezpieczenie obejmuje wszystkie szkody z zastrzeżeniami wyżej przedstawionymi, bez możliwości umownego ograniczenia przez zakład ubezpieczeń wypłaty odszkodowania. Minimalna suma gwarancyjna ubezpieczenia w odniesieniu do jednego zdarzenia oraz do wszystkich zdarzeń w okresie ubezpieczenia wynosi równowartość 50 000 euro. Jest ona stosunkowo niska i nie gwarantuje w pełni zabezpieczenia odpowiedzialności cywilnej notariusza. Dokonywane przez niego czynności jednorazowe lub kilkakrotnie wielokrotnie przekraczają minimalną sumę ubezpieczenia. Przepisy nie uwzględniają także praktyki obowiązującej w państwach Unii Europejskiej, w których zwykle ubezpieczana jest każda czynność notarialna o większej wartości, mimo ubezpieczenia wszystkich. Obowiązek ubezpieczenia od odpowiedzialności zawodowej przewidziany jest również w art. 6 ust. 3 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 98/05/WE z dnia 16 lutego 1998 r., mającej na celu ułatwienie stałego wykonywania zawodu prawnika w państwie członkowskim innym niż państwo użytkownika kwalifikacji zawodowych²³. Przepis ten postanawia, że przyjmujące państwo członkowskie może narzucić prawnikowi zawarcie umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności zawodowej lub przystąpienie do zawodowych funduszy gwarancyjnych, zgodnie z zasadami ustalonymi dla działalności zawodowych wykonywanych na jego obszarze. Rangę obowiązku ubezpieczenia odpowiedzialności zawodowej podkreśla ponadto pkt 3.9. Kodeksu Etycznego dla Prawników w Unii Europejskiej, przyjętego na sesji plenarnej CCBE z dnia 28 października 1988 r., zmienionego na sesjach plenarnych dnia 28 listopada 1998 r. i dnia 6 grudnia 2002 r.²⁴, nakładając na prawników obowiązek stałego ubezpieczenia od odpowiedzialności zawodowej na wypadek roszczeń o zanie-

²³ Dz.Urz. WE L 077 z 14.03.1998. Bardzo wysoka minimalna suma gwarancyjna ubezpieczenia od pojedynczej sprawy cywilnej występuje, np. w Anglii i Walii, nawet do kwoty miliona funtów; patrz bliżej H.F., *Ubezpieczenie będzie kosztować*, Rzeczpospolita z dnia 2 czerwca 2004 r., nr 128.

²⁴ Tekst powyższego kodeksu zamieszczony jest pod adresem internetowym www.ccbe.org (17 maja 2005 r.).

dbanie zawodowe w zakresie charakteru i ryzyka ponoszonego w czasie pracy. Prawnik jest obowiązany poinformować swoich klientów, że jest ubezpieczony zgodnie z wymogami obowiązującymi w „Gościwym Państwie Członkowskim”. Ubezpieczenie ma przede wszystkim zabezpieczyć interes prawny uczestnika czynności notarialnych.

Na podkreślenie zasługuje teza wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 5 kwietnia 2002 r.²⁵, która głosi, że pośrednik w obrocie nieruchomości, notariusz i ubezpieczyciel jego odpowiedzialności ponoszą odpowiedzialność za szkodę powstałą na skutek zawarcia przez poszkodowanego nieważnej umowy sprzedaży spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu własnościowego z oszustem kłamliwie podającym się za osobę, której prawo to przysługuje. Do drugiej części tezy można mieć zastrzeżenia, ponieważ stwierdza się w niej, że notariusz nie może podnosić skutecznie zarzutu przyczynienia się poszkodowanego, w sytuacji gdy przy ustalaniu tożsamości nieuczciwego kontrahenta niedbalstwa dopuścił się pośrednik. Uważa się, że wina notariusza polegała na niedołożeniu należytej staranności przy weryfikacji autentyczności dokumentów przedłożonych przez oszusta.

Ubezpieczeniem objęte są także środki pieniężne złożone w depozycie u notariusza, w związku z dokonywaną w jego kancelarii czynnością (art. 108 § 1 pr. o not.). Notariusz ponosi odpowiedzialność za szkodę powstałą z niewłaściwego wykonania umowy (art. 841 k.c.). Środki zdeponowane na specjalnym koncie bankowym podlegają egzekucji komorniczej na ogólnych zasadach. Inaczej mówiąc, komornik może zająć całe specjalne konto bankowe nawet w sytuacji, gdy dług jest mniejszy niż zdeponowana kwota pieniędzy. Sposób przechowywania depozytu i dysponowania nim przez notariusza na warunkach określonych w protokole przyjęcia powinien być objęty nadzorem przy okazji przeprowadzanej wizytacji lub lustracji kancelarii notarialnej.

Odrębnym zagadnieniem jest roszczenie regresowe notariusza wobec strony czynności z tytułu nieuiszczonych kosztów aktu notarialnego. Zostało ono wyjaśnione w tezie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2004 r. I CK 235/04, z której wynika, że stwierdzenie zawarte w akcie notarialnym, iż koszty ponosi jedna ze stron umowy nie zwalnia drugiej

²⁵ Teza wyroku I ACa 1317/2001, opublikowana w: Rejent 2003, nr 4, s. 129.

z solidarnej odpowiedzialności z tytułu należnego notariuszowi wynagrodzenia, chyba że z okoliczności sporządzonej czynności wynika, że powyższe stwierdzenie wyraża wolę notariusza i zwalniającego dłużnika²⁶.

Mając powyższe na uwadze oraz zakres działalności notariatu łacińskiego, stwierdzającego, że notariusze wyposażeni we władzę publiczną jako niezależni i bezstronni doradcy, którzy sporządzonymi przez siebie dokumentom nadają urzędowy charakter będący instrumentem gwarancji bezpieczeństwa prawnego i swobody umów, należy zweryfikować dotychczasowe zasady ubezpieczenia. Szczególnie należy zwiększyć minimalną sumę gwarancyjną oraz rozważyć potrzebę zmiany regulaminu wewnętrznego urzędowania kancelarii notarialnej²⁷ przez nałożenie obowiązku wywieszenia w jej pomieszczeniu odpisu polisy ubezpieczeniowej, wzorem praktyki stosowanej w notariatach Europy Zachodniej. W ten sposób strony będą miały pełną i obiektywną informację gwarantującą im zabezpieczenie cywilne sporządzonej czynności, tym bardziej że w sporadycznych przypadkach zawieszeni lub odwołani notariusze wykonują nadal czynności notarialne. Jest to osobny problem, który wymaga uregulowania ustawowego z określonymi środkami przymusu, tzn. odbioru atrybutu zawodu w postaci pieczęci z godłem państwa i spowodowania likwidacji kancelarii.

²⁶ Z uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego wynika, że wynagrodzenie notariusza ciąży solidarnie na stronach czynności. Nieco inaczej kształtuje się odpowiedzialność z tytułu danin publicznych. Na zasadzie art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych, Dz.U. Nr 86, poz. 959 z późn. zm., podatek ciąży solidarnie na stronach umowy, z wyjątkiem przypadku, gdy jedna ze stron jest z tego podatku zwolniona. Ciąży on wówczas solidarnie na pozostałych stronach umowy. Notariusz zaś ponosi odpowiedzialność jako płatnik w zakresie i na warunkach określonych w art. 8 o.p. oraz przepisów dotyczących określonych podatków. Podstawą powództwa sądowego jest art. 405 k.c., mówiący o bezpodstawnym wzbogaceniu z powodu nieuiszczenia wymaganej należności. Ponadto należy zwrócić uwagę, że podatek od czynności cywilnoprawnych zapłacony od bezwzględnie nieważnej czynności stanowi nadpłatę (art. 72 § 1 pkt 1 o.p.), a podatnik może domagać się jego zwrotu na podstawie art. 75 o.p. Podatek podlega zwrotowi od czynności względnie nieważnej i w innych przypadkach wymienionych w art. 11 ust. 1 ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych: wyrok WSA w Łodzi z dnia 10 sierpnia 2004 r. I SA Łd 1869/03.

²⁷ Dodanie w § 3 Regulaminu wewnętrznego urzędowania kancelarii notarialnej – Zarządzenie Nr 4 prezesa Krajowej Rady Notarialnej z dnia 8 listopada 2002 r. obowiązku wywieszenia w pomieszczeniach kancelarii odpisu powołania notariusza przez Ministra Sprawiedliwości oraz polisy ubezpieczenia OC.

Wszczęcie postępowania dyscyplinarnego w razie niewykonania tego obowiązku następuje na zasadach określonych w art. 58 w zw. z art. 19c pr. o not. Przeprowadzenie kontroli wykonania zawarcia umów ubezpieczenia należy do obowiązków nadzorczych Wydziału Notariatu i Komorników Sądowych Ministerstwa Sprawiedliwości. Do niego należy również obowiązek przygotowania projektów wniosków o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego przez Ministra Sprawiedliwości, opracowanie projektów kasacji od prawomocnych orzeczeń Wyższego Sądu Dyscyplinarnego oraz zastępstwo sądowe w tych sprawach²⁸. Obecnie dokonywanie oceny pracy notariatu odbywa się jedynie na podstawie analizy protokołów wizytacji i lustracji oraz sprawozdań z wykonywania nadzoru przez organy samorządu notarialnego i wizytatorów ds. notarialnych w sądach apelacyjnych (§ 19 ust. 1 pkt 17 lit. f). Nie przewiduje się obowiązku przesyłania przez notariuszy odpisów, a tym bardziej wypisów sporządzanych przez nich aktów notarialnych.

Zakres odpowiedzialności cywilnej notariusza prezentuje teza wyroku Sądu Najwyższego IV CKN 389/2001, w której stwierdzono, że jest on obowiązany przestrzegać regulaminu porządku obrad przy sporządzaniu protokołu z walnego zgromadzenia spółki. W przypadku gdyby zaistniała potrzeba zaprotokołowania uchwały grupy akcjonariuszy bez naruszenia obowiązku prawidłowego protokołowania równoległych obrad walnego zgromadzenia, należało o to poprosić notariusza. W przeciwnym wypadku brak zapisu w protokole nie daje podstaw do żądania od notariusza odszkodowania²⁹.

Kary dyscyplinarne

Wedle art. 51 pr. o not. karami dyscyplinarnymi są:

- 1) upomnienie,
- 2) nagana,

²⁸ Kompetencje Wydziału Notariatu i Komorników Sądowych, wchodzącego w skład Departamentu Organizacyjnego Ministerstwa Sprawiedliwości, określił § 19 ust. 1 pkt 17 lit. b i pkt 19 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 grudnia 2004 r. w sprawie ustalenia regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Sprawiedliwości, Dz.Urz. Min. Spraw. z dnia 14 lutego 2005 r. Nr 1, poz. 1.

²⁹ Bliżej w: *Gazeta Prawna* 2003, nr 158, s. 22; zob. P. Wrześniowski, *I prawnik może się mylić*, Rzeczpospolita „Dobra Firma” z dnia 12 kwietnia 2005, wyd. 462/85.

3) kara pieniężna do wysokości 5-krotnego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw, nie niższa od połowy tego wynagrodzenia,

4) pozbawienie prawa prowadzenia kancelarii.

W przypadku wymierzenia kary nagany lub kary pieniężnej ukarany nie może przez okres 3 lat brać udziału w pracach organów samorządu notarialnego i w sądzie dyscyplinarnym. Kary pieniężne wpływają na rzecz Skarbu Państwa. Przedawnienie wszczynania postępowania dyscyplinarnego wynosi 3 lata od chwili popełnienia czynu, a w razie jego wszczęcia podlega umorzeniu. W razie zaś gdy czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne nie może nastąpić wcześniej niż przewidziane w przepisach kodeksu karnego. W sprawach dyscyplinarnych orzekają w I instancji sądy dyscyplinarne izb notarialnych, natomiast w II instancji Wyższy Sąd Dyscyplinarny. W skład sądu wchodzi tylko notariusze wybierani przez poszczególne walne zgromadzenia izb notarialnych. Rzecznikami sądów dyscyplinarnych izb oraz Wyższego Sądu Dyscyplinarnego są notariusze wybrani odpowiednio przez walne zgromadzenie notariuszy i Krajową Radę Notarialną. Obwiniony ma prawo ustanowić swego obrońcę spośród notariuszy lub adwokatów. Postępowanie dyscyplinarne prowadzone jest z wyłączeniem jawności. Mogą być na nim obecni notariusze. Zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 58 pr. o not. wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego może zgłosić Minister Sprawiedliwości lub rada właściwej izby notarialnej po przeprowadzeniu postępowania wyjaśniającego. Kwestię wykonalności prawomocnego orzeczenia sądu dyscyplinarnego reguluje art. 65 § 1 pr. o not., w zależności od wymierzonej kary. Minister Sprawiedliwości wykonuje orzeczenie dotyczące pozbawienia prawa prowadzenia kancelarii i na zasadzie art. 16 pkt 4 odwołuje notariusza. Wykonanie orzeczenia pozostałych kar należy do rady właściwej izby notarialnej. Odpisy prawomocnych orzeczeń skazujących na karę dyscyplinarną dołącza się do akt osobowych obwinionego, z których mogą być usunięte po upływie 3 lat, z wyjątkiem orzeczenia o pozbawieniu prawa prowadzenia kancelarii, którego usunięcie z akt może nastąpić po upływie 5 lat od chwili uprawomocnienia się orzeczenia. Usunięcie odpisów orzeczeń z akt osobowych następuje zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości na wniosek ukaranego, jeżeli w tym okresie nie wydano innego orzeczenia o nałożeniu

kary dyscyplinarnej. Ma ono znaczenie *quasi*-zatarcia kary, zgodnie z wykładnią dotyczącą prowadzenia akt osobowych pracowników. Przyjęcie takiego stanowiska wywołuje określone konsekwencje w zakresie charakteru kary pozbawienia prawa prowadzenia kancelarii, co powoduje z kolei odwołanie notariusza. Kara ta jest bezterminowa. W innych zawodach prawniczych, jak np. w art. 81 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze i w art. 65 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych przewidziano karę zawieszenia w czynnościach zawodowych na czas od 3 miesięcy do 5 lat, niezależnie od możliwości pozbawienia prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego względnie wydalenia z adwokatury. Umieszczenie jej w katalogu kar jest związane ze stopniowaniem wymiaru kary i ma inne znaczenie, niż w przypadku notariusza.

Usunięcie z akt osobowych orzeczenia sądu dyscyplinarnego stwarza domniemanie, że można karę uważać za zatartą i po upływie wymienionego okresu ubiegać się o ponowne powołanie na dawne stanowisko (art. 11 pr. o not.). Jest to karkołomna wykładnia, ponieważ dyskwalifikuje ukaranego charakter najsurowszej kary podejmowanej w wyjątkowych sytuacjach, przekreślającej dalsze możliwości wykonywania dotychczasowego zawodu. Wymierzenie tej kary jest jednoznaczne z utratą podstawowej przesłanki – nieskazitelnego charakteru, wymaganej przy powołaniu na stanowisko notariusza³⁰. Niespełnienie powyższego wymogu uniemożliwia ponowne powołanie na to stanowisko.

Odwołanie natomiast notariusza na podstawie art. 16 § 3 pr. o not. następuje w trybie postępowania administracyjnego, do którego nie mają zastosowania przepisy dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej. Sąd dyscyplinarny wypowiada się w tej sprawie jedynie w zakresie oceny, czy zostały spełnione przesłanki wymienione w tym przepisie³¹.

³⁰ Bliżej M. Wąsik, *Notariusz pozbawiony prawa wykonywania zawodu*, Rzeczpospolita z dnia 10 marca 2003 r., nr 58; inaczej A. Kosińska, *Odpowiedzialność dyscyplinarna notariuszy i przebieg postępowania dyscyplinarnego*, Rejent 1993, nr 2, s. 54-69; por. art. 113 § 1 ustawy z dnia 16 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm., który uważa karę za niebyłą, a odpis zawiadomienia o ukaraniu usuwa się z akt osobowych pracownika po roku nienagannej pracy. Przepis przewiduje również inne przypadki uznania kary za niebyłą przed upływem tego terminu.

³¹ Wyrok NSA z dnia 26 marca 1997 r. II SA 87/97, Wokanda 1997, nr 7, s. 42-44 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 1996 r. III RN 30/96, OSN 1997, nr 12, poz. 206.

Wykonanie kary pieniężnej przez radę właściwej izby notarialnej napotyka na trudności wobec braku jednoznacznej regulacji prawnej. Kara pieniężna nie jest grzywną ani też karą pieniężną wymierzaną przez organy administracji publicznej, która może być przymusowo ściągnięta w postępowaniu egzekucyjnym na zasadzie art. 2 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji³². W drodze wykładni *sensu largo* można przyjąć, że kara pieniężna stanowi należności pieniężne przekazane do egzekucji administracyjnej na podstawie innych ustaw. Egzekucję administracyjną przeprowadza się na podstawie decyzji lub postanowienia organów administracji publicznej względnie bezpośrednio z przepisu prawa. Orzeczenie sądu dyscyplinarnego nie spełnia tych przesłanek. Na pewno zaliczyć go można do aktu indywidualnego, przewidzianego postępowaniem egzekucyjnym, jednakże niewymienionego *sensu stricto* w ustawie. Artykuł 16 cytowanej ustawy postanawia tylko, że zastosowanie środka egzekucyjnego w postępowaniu egzekucyjnym nie stoi na przeszkodzie w wymierzeniu kary w postępowaniu karnym w sprawach o wykroczenie lub postępowaniu dyscyplinarnym za niewykonanie obowiązku, ale innego rodzaju. Konkludując, należy przedstawić wniosek *de lege ferenda* bliższego sprecyzowania zasad wykonania kary pieniężnej w postępowaniu dyscyplinarnym, orzeczonej na podstawie prawa o notariacie³³. Orzeczona kara pieniężna nie może być przymusowo wykonana na zasadach przewidzianych w art. 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy³⁴, mimo bardzo szerokiego przedmiotowego zakresu orzeczeń, do którego stosuje się ten tryb postępowania. Byłoby to możliwe w razie zaliczenia kary pieniężnej do majątkowych orzeczeń zasądzonych w postępowaniu karnym, nieuregulowanych w tym kodeksie, do którego stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego. Propozycja godna rozważenia w przyszłości, jednak aktualne brzmienie przepisu nie upoważnia do takiej wykładni rozszerzającej.

³² Dz.U. z 2002 r. Nr 110, poz. 968 z późn. zm.

³³ Bliżej B. A d a m i a k, *Zakres obowiązywania ustawy o postępowaniu administracyjnym w administracji oraz podstawy egzekucji administracyjnej*, [w:] B. A d a m i a k, J. B o r k o w s k i, *Postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne*, Warszawa 2003, s. 497 i nast.

³⁴ Dz.U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.; bliżej S. P a w e l a, *Prawo karne wykonawcze, Zarys wykładu*, Kraków 2003, s. 67 i nast.

Za słuszny należy uznać pogląd o konieczności uczynienia pokrzywdzonego stroną postępowania dyscyplinarnego. Jest nim według art. 49 § 1 k.p.k. osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Uczestnictwo jej w postępowaniu dyscyplinarnym rodzi określone konsekwencje prawne połączone z zastępstwem na posiedzeniach sądu dyscyplinarnego oraz możliwością wytoczenia powództwa cywilnego. Nie wydaje się możliwe, by w postępowaniu dyscyplinarnym powództwo adhezyjne mogło być uwzględnione³⁵. Może być ono wytaczane przez pokrzywdzonego przeciwko oskarżonemu aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej. Obejmuje roszczenia majątkowe, stanowiące bezpośrednio szkodę majątkową, i zadośćuczynienia za krzywdę moralną. Szkodą majątkową obejmuje odszkodowanie w zakresie *damnum emergens* oraz *lucrum cessans*.

Wyłączenie jawności postępowania dyscyplinarnego

Jak już wspomniano, postępowanie dyscyplinarne prowadzone jest z wyłączeniem jawności. Mogą być jednak na nim obecni notariusze. Powyższa redakcja przepisu upoważnia do wysnucia wniosku, że może być ono jawne tylko dla członków korporacji zawodowej. Wyłączeni są notariusze emerytowani, asesorzy i aplikanci notarialni. Zgodnie z klauzulą przewidzianą w art. 69 pr. o not., stosuje się do niego odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego. Artykuł 355 k.p.k. postanawia, że rozprawa odbywa się jawnie, a ograniczenie jawności określa ustawa. Ogłoszenie wyroku odbywa się w zasadzie jawnie, a w razie wyłączenia jawności rozprawy w całości lub w części przytoczenie powodów może nastąpić na tych samych zasadach. Generalnie obowiązuje konstytucyjna zasada jawności rozpatrywania sprawy sądowej. Zapewnia ją art. 45 Konstytucji RP, gwarantując każdemu obywatelowi prawo do jawnego i sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy. Wyłączenie jawności może nastąpić tylko w ściśle określonych warunkach, wymienionych w przepisach kodeksu postępowania karnego, a wyrok jest ogłaszany publicznie. Wyłączenie jawności następuje na zasadzie art. 181 § 1 k.p.k. w razie prze-

³⁵ T. Grzegorzczak, *Strony postępowania karnego*, [w:] T. Grzegorzczak i J. Tyłman, *Polskie postępowanie karne*, wyd. 4 zm. i uzupeł., Warszawa 2003, s. 285.

słuchiwania notariusza na okoliczności dotyczące tajemnicy notarialnej³⁶ jako podstawowej instytucji gwarantującej bezpieczeństwo obrotu prawnego i zabezpieczenia dobra państwa lub ważnego interesu prywatnego. Zasada jawności jest honorowana dyspozycją art. 1 prawa prasowego, który stanowi, że prasa korzysta z wolności wypowiedzi, prawa obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej. Ma ona uzasadnienie w art. 14 Konstytucji RP, zapewniającemu wolność prasy i innych środków społecznego przekazu. Nie stanowi ona jednak dla sądu bezwzględnego nakazu dopuszczenia przedstawicieli do udziału w rozprawie, tym bardziej że stosownie do art. 13 tego prawa nie wolno wypowiadać opinii co do rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym przed wydaniem orzeczenia w I instancji. Obszar dopuszczalnej krytyki prasowej nie może wykraczać poza granice zgodnego z prawdą relacjonowania faktów³⁷. Udział w rozprawie przedstawicieli prasy, radia, telewizji i filmu jest bliżej sprecyzowany w art. 357 § 1 k.p.k.³⁸ Na postanowienie o wyłączeniu jawności lub odmowie ich wyłączenia nie przysługuje zażalenie.

Zagadnienia te są również przedmiotem regulacji art. 6 ust. 2 Traktatu UE, postanawiającego, że Unia respektuje podstawowe prawa zagwarantowane w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz prawa wynikające z tradycji konstytucyjnej wspólnej dla państw członkowskich jako zasady ogólnej prawa wspólnotowego. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd, ustanowiony ustawą. Postępowanie przed sądem jest jawne. Wyłączenie jawności może nastąpić tylko wówczas, gdy wymaga tego dobro małoletnich albo służy ochronie życia prywatnego stron lub też w okolicznościach szczególnych

³⁶ Tak wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 listopada 2004 r. SK 64/03, Orzecznictwo Trybunału Seria A nr 10(72), poz. 107. W uzasadnieniu podkreślono, że naruszenie tajemnicy zawodowej może być podstawą odpowiedzialności odszkodowawczej wobec klienta; zob. R. S z t y k, *Tajemnica zawodowa notariusza*, Rejent 1998, nr 9, s. 54-69; t e n ż e, *Tajemnica zawodowa notariusza w postępowaniu przed organami ścigania i w postępowaniu sądowym*, Rejent 2003, nr 11, s. 87 i nast.; inaczej M.K. K o l a s i Ń s k i, *Odpowiedzialność cywilna notariusza*, Toruń 2005, s. 128 i nast.

³⁷ Wyrok SN z dnia 3 grudnia 1986 r. I CE 378/86, OSNC 1988, nr 4, poz. 47.

³⁸ A. K r y ż e, P. N i e d z i e l a k, K. P e t r y n a, T.E. W i r z m a n, *Kodeks postępowania karnego*, Warszawa 2002, s. 623 i nast.

i w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, pod warunkiem, że jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości. Ustabilizowane orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (ETS), wydane w oparciu o art. 6 ust. 1 konwencji, przyjmuje, że sprawy dyscyplinarne mogą być rozpatrywane w tym trybie tylko wtedy, gdy dotyczą sporu o charakterze cywilnym, mieszczącym się w zakresie tego przepisu³⁹. Nie podlegają rozpatrzeniu sprawy dotyczące naboru, karania i zwolnienia funkcjonariuszy, gdyż nie dotyczą praw i obowiązków cywilnych. Odmowa powołania na stanowisko w służbie publicznej nie może być uznana za atak na dobre imię. Prawo dostępu do służby publicznej zostało pominięte i odmowa mianowania danej osoby funkcjonariuszem nie może być przedmiotem skargi. Funkcjonariusz publiczny może jednak dochodzić swych praw w razie zwolnienia, jeżeli dojdzie do niego na skutek decyzji władz naruszających prawa zagwarantowane w konwencji. Nie został więc on całkowicie wyłączony spod jej ochrony. Trybunał dostrzegł różnice w określaniu statusu urzędnika i pracownika na podstawie umów o pracę w państwach członkowskich Rady Europy. W związku z tym zauważył, że spory dotyczące rekrutacji, kariery i zakończenia służby urzędników pozostają w zasadzie poza zakresem ochrony⁴⁰.

Zależność między postępowaniami karnymi i cywilnymi a postępowaniem dyscyplinarnym

Odrębnego potraktowania wymaga kwestia odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu postępowania karnego w postępowaniu dyscyplinarnym. Zależność między tymi postępowaniami jest określona w art. 11 k.p.k. Ustawodawca przewidział, że ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego w razie popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Osoba, która nie była oskarżona, może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną. Stosownie do brzmienia art. 12 k.p.c., roszczenia majątkowe wynikające

³⁹ M.A. Nowicki, *Europejska Konwencja Praw Człowieka, Wybór orzecznictwa*, Warszawa 1998, poz. 603-605, 613, 614, s. 128 i 131.

⁴⁰ Tenże, *Orzeczenie Neigel v. Francja, 17.03.1997*, RJD 1997, par. 43-44, poz. 607, s. 130.

z przestępstwa mogą być dochodzone zarówno w postępowaniu cywilnym, jak również w przypadkach przewidzianych w ustawie, w postępowaniu karnym. Zależności tej nie przewiduje procedura karna. Przedstawione rozważania upoważniają do postawienia tezy, że wyrok karny uniewinniający nie będzie wiązał sądu w postępowaniu cywilnym. Brak winy nie wyłącza naruszenia prawa cywilnego. Wyrok ten jest dokumentem urzędowym i w postępowaniu cywilnym podlega swobodnej ocenie sądu. Sąd cywilny może wykorzystać w postępowaniu materiał dowodowy, istniejący w sprawie karnej. Nie jest związany ustaleniami wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne. Wiązą go tylko ustalenia w zakresie popełnienia przestępstwa, a w razie niewydania wyroku samodzielnie ustala okoliczności, od których uzależnione jest wydanie orzeczenia⁴¹.

W myśl postanowienia art. 8 § 1 k.p.k., sąd karny rozstrzyga samodzielnie zagadnienia faktyczne i prawne i nie jest związany rozstrzygnięciem innego sądu lub organu. Autonomia orzekania w sprawach karnych jest konsekwencją samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego, ograniczona zakresem § 2 tego artykułu. Tylko prawomocne rozstrzygnięcie sądu kształtującego prawo lub stosunek prawny jest wiążące⁴². Do postępowania przed sądem dyscyplinarnym mają zastosowanie także naczelnne zasady procesowe obowiązujące w postępowaniu karnym. Zaliczamy do nich ustalenie prawdy materialnej w ramach swobodnej oceny dowodów, zasadę obiektywizmu z zachowaniem równouprawnienia stron, zasadę legalizmu i domniemania niewinności. W postępowaniu tym istnieje także konieczność przeprowadzenia postępowania dowodowego i ustalenia okoliczności, które będą miały wpływ na wymierzenie kary.

Zawieszenie postępowania

Sąd dyscyplinarny może zawiesić w czynnościach zawodowych notariusza, przeciwko któremu wszczęto postępowanie karne, dyscyplinar-

⁴¹ Bliżej B. Dobrzański, M. Lisiewski, Z. Resich, W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, t. I, Warszawa 1975, s. 81, powołana tam literatura i bogaty przegląd orzecznictwa.

⁴² W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 2003, s. 23.

ne lub o ubezwłasnowolnienie. W tym miejscu należy przedstawić wniosek wprowadzenia ustawowego obowiązku badań lekarskich i psychologicznych kandydata na notariusza i przedstawienia zaświadczenia lekarskiego o jego zdolności do pełnienia obowiązków. Zasadne jest skorzystanie z rozwiązania prawnego z art. 57 § 6 prawa o ustroju sądów powszechnych⁴³. Wniosek ten jest uzasadniony zakresem odpowiedzialności i powagi zadań obecnych i przyszłych w większym rozmiarze wykonywanych przez notariusza.

Notariusz ma prawo wnieść na uchwałę o zawieszeniu zażalenie do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego. Zawieszenie ustaje z chwilą prawomocnego zakończenia postępowania dyscyplinarnego, jeżeli sąd dyscyplinarny nie uchylił jego wcześniej. W praktyce uchwały sądu dyscyplinarnego zapadają z chwilą wszczęcia postępowania karnego i do czasu prawomocnego jego zakończenia. Przepisy procedury karnej przewidują w większym zakresie możliwość zawieszenia postępowania z urzędu. Może to nastąpić stosownie do art. 22 § 1 k.p.k., jeżeli zachodzi długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania, a w szczególności gdy z przyczyn tam wymienionych nie może oskarżony w nim uczestniczyć. Zawieszenie następuje na czas trwania przeszkody i odnosi się do wszystkich postępowań określonych w kodeksie postępowania karnego.

Dobrowolne poddanie się karze

Do chwili zakończenia pierwszego przesłuchania wszystkich oskarżonych na rozprawie głównej, oskarżony, któremu zarzucono występki, może złożyć wniosek o wydanie wyroku skazującego i wymierzenia mu określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego (art. 387 § 1 k.p.k.). Dobrowolne poddanie się karze dotyczy wszystkich występków, niezależnie od zagrożenia i zgody pokrzywdzonego. Jest ono możliwe tylko przy wyroku skazującym⁴⁴ i każda ze stron

⁴³ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm. oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 marca 2002 r. w sprawie badań lekarskich i psychologicznych kandydatów do objęcia urzędu sędziego, Dz.U. Nr 26, poz. 263.

⁴⁴ Wyrok SN z dnia 14 lutego 1985 r. I PA 1/83, OSNC 1985, nr 10, poz. 16.

może co do tego wyroku przedstawić także zarzut rażącej niewspółmierności kar⁴⁵. Instytucję tę można z powodzeniem stosować w postępowaniu dyscyplinarnym. Jest ona ustawowo unormowana w postępowaniu karnoskarbowym w art. 161 i nast. kodeksu karnego skarbowego⁴⁶.

Podsumowanie

Na podstawie powyższych rozważań należy przedstawić dezyderat *de lege ferenda* o konieczności zmodyfikowania dotychczasowych przepisów, ale z zachowaniem samodzielności regulacji prawnej i udziału w niej w pełnym rozmiarze samorządu notarialnego. W przyszłych pracach legislacyjnych trzeba skorzystać ze współczesnych poglądów prezentowanych w doktrynie i judykaturze oraz z doświadczeń dotychczasowego sądownictwa dyscyplinarnego. Wielce przydatne będą rozwiązania prawne obowiązujące w notariatach państw członkowskich, a także normy prawa unijnego. Dogłębna analiza zasad rządzących tym postępowaniem powinna być poprzedzona szczerą i obiektywną dyskusją w środowisku notarialnym.

Romuald Szytk

⁴⁵ Patrz W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 341 oraz J. Tyłman, *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji*, [w:] T. Grzegorzczak, J. Tyłman, *Polskie postępowanie karne*, wyd. 4 zm. i uzup., Warszawa 2003, s. 735.

⁴⁶ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. Nr 83, poz. 930 z późn. zm.; bliżej T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy*, Warszawa 2000, s. 462 i nast.